

TISKOVÁ ZPRÁVA

Praha 5. listopadu 2021

Akademie věd ČR
Národní 1009/3, 110 00 Praha 1
www.avcr.cz

AKADEMIE OCENILA SVÉ ŠPIČKOVÉ VĚDCE I VÝJIMEČNÉ MLADÉ TALENTY. PRESTIŽNÍ OCENĚNÍ ZÍSKALO DEVĚT OSOBNOSTÍ

Tři vynikající vědci, kteří patří ke světovým špičkám ve svých oborech, a šest mladých talentovaných vědkyň a vědců dostanou v rámci festivalu Týdne Akademie věd ČR prestižní ocenění Praemium Academiae 2021 a prémii Lumina quaeruntur.

Akademickou prémie, která se udílí jednou za život, převeze z rukou předsedkyně Akademie věd ČR Evy Zažímalové Šárka Nečasová z Matematického ústavu AV ČR, Patrik Španěl z Ústavu fyzikální chemie J. Heyrovského AV ČR a Vojtěch Novotný z Biologického centra AV ČR.

„Jsou to skutečně ti nejlepší z nejlepších,“ potvrzuje předsedkyně Akademie věd ČR Eva Zažímalová. „Akademická prémie jim má vytvořit takové podmínky pro výzkum, aby mohli rozvinout svůj potenciál ve prospěch Akademie věd i celé české vědy,“ dodává předsedkyně.

Praemium Academiae je grant ve výši až 30 milionů korun, který mohou ocenění čerpat v následujících šesti letech a hradit z něj náklady spojené s výzkumem, mzdami či pořízením technického vybavení. Má být finančním, ale i symbolickým morálním oceněním vědecké excelence laureátů.

Kontakt pro média: **Markéta Růžičková**
Divize vnějších vztahů AV ČR
ruzickovam@ssc.cas.cz
+420 777 970 812

Akademie věd ČR také pokračuje ve velkorysém programu podpory perspektivních vědců a vědkyň mladší a střední generace **Lumina quaeruntur**. Šest talentovaných vědeckých osobností dostane prémii ve výši až čtyři miliony korun za kalendářní rok na dobu maximálně pěti let.

Vlastní vědecké týmy si díky ní založí fyzik specializovaný na spintroniku a nanoelektroniku Dominik Kriegner, expertka na pokročilé oceli a mikroskopy Šárka Mikmeková a také fyzikální chemik Matěj Velický. Mimořádnou šanci vést samostatný výzkum dostane i bioložka se zaměřením na bioinformatiku Elisabeth Hehenberger, sociolog a historik zabývající se dějinami a vnímáním české vědy Jan Jakub Surman a antropolog Martin Fotta, který svým zaměřením na romská studia zaplní významnou mezeru ve stávající badatelské agendě Evropské unie.

„Laureáty také zavazujeme k tomu, aby si během pěti let od začátku práce v novém výzkumném týmu zažádali o prestižní grant Evropské výzkumné rady – např. ERC či jeho ekvivalent,“ říká předsedkyně AV ČR Eva Zažímalová. „Věřím, že jim stipendium pomůže více se prosazovat v mezinárodních grantech,“ dodává.

Prémie *Lumina quaeruntur* cílí na vědce a vědkyně na prahu středního věku včetně těch, kteří se do aktivní kariéry vrací po rodičovské dovolené. Délku vědecké praxe od udělení doktorského titulu Ph.D. totiž prémie *Lumina quaeruntur* omezuje na maximálně 10 let. Do této doby se ale nezapočítává doba rodičovské a mateřské dovolené. Šanci tak mají i vědkyně, případně vědci, kteří fakticky stanovenou dobu přesáhli. Další podmínkou udělení prémie je, aby čtvrtinu rozpočtu hradilo akademické pracoviště, kde stipendista bude působit.

Přesná představa o využití grantu

O udělení **Akademické prémie**, která se letos předává již po patnácté, rozhoduje předsedkyně AV ČR s poradní komisí domácích i zahraničních odborníků na základě dosažených výsledků a s ohledem na budoucí perspektivu výzkumu. Kromě odborných životopisů a rámcové představy o zaměření vlastního výzkumu musejí vybraní kandidáti předložit také rozvrh využití grantu. Laureáti zároveň po dobu trvání finanční podpory získávají status hosta Akademického sněmu AV ČR.

Návrhy na udělení Akademické prémie podávají ředitelé pracovišť AV ČR a předseda Vědecké rady AV ČR. Od roku 2007 byla Akademická prémie udělena třem desítkám osobností. Jejich přehled je [zde](#).

Ocenění **Lumina quaeruntur** bylo poprvé uděleno v roce 2018, dosud jej obdrželo 19 vědců a vědkyň.

Slavnostní ceremonie předávání Akademických premií je letos poprvé součástí Týdne Akademie věd ČR, vědeckého festivalu, který od 1. do 7. listopadu 2021 představuje špičkové výsledky a současnou práci vědeckých týmů napříč 54 pracovišti AV ČR.

Seznam oceněných vědců

Akademická prémie:

RNDr. Šárka Nečasová, CSc., DSc., Matematický ústav AV ČR

Prof. RNDr. Vojtěch Novotný, CSc., Biologické centrum AV ČR

RNDr. Patrik Španěl, Dr. rer. nat., Ústav fyzikální chemie J. Heyrovského AV ČR

Lumina quaeruntur:

Dr. Dominik Kriegner, Fyzikální ústav AV ČR

Ing. Mgr. Šárka Mikmeková, Ph.D., Ústav přístrojové techniky AV ČR

Ing. Matěj Velický, Ph.D., Ústav fyzikální chemie J. Heyrovského AV ČR

Elisabeth Hehenberger, Ph.D., Biologické centrum AV ČR

Dr. phil. Mag. rer. soc. oec. Jan Jakub Surman, Masarykův ústav a Archiv AV ČR

M.Sc. Martin Fotta, Ph.D., Etnologický ústav AV ČR

Příloha: profily oceněných vědců, fotografie, kontakty

OCENĚNÍ AKADEMICKÁ PRÉMIE

RNDr. ŠÁRKA NEČASOVÁ, CSc., DSc.

matematická analytička a špičková odbornice v parciálních diferenciálních rovnicích, nositelka ocenění Akademická prémie

Jak popsat jazykem matematiky reálný svět, jeho fyzikální zákonitosti a děje? Například systémem rovnic se dvěma a více nezávislými proměnnými. Tyto tzv. parciální diferenciální rovnice dokážou pomocí matematického modelování vysvětlit nejasnosti reálného světa. Mimo jiné lze jimi popsat problematiku proudění tekutin nebo jejich interakce s pevnými nebo elastickými tělesy a stěnami.

„Specializuje se na matematické analýzy modelů mechaniky tekutin, dynamiky pevných látek a jejich vzájemné působení. Tyto modely mají obrovský potenciál pro aplikace v biomedicině nebo vědách o životním prostředí.“

Šárka Nečasová (nar. 1965), která od roku 1995 působí v Matematickém ústavu AV ČR, zásadním způsobem obohatila teorii proudění stlačitelných i nestlačitelných tekutin kolem pohybujících se tuhých těles. Vyvinula nové přístupy ke zkoumání asymptotického chování viskózních tekutin.

S pomocí parciálních diferenciálních rovnic v roce 2019 dokázala tzv. Žukovského hypotézu. Spolu s kolegy G. P. Galdim a V. Máchou prokázala teoretický předpoklad, že na stabilitu rotujícího tuhého tělesa s dutinou vyplněnou vazkou tekutinou nemá vliv ani tvar, ani typ tekutiny. Takové rotující těleso se totiž stabilizuje a permanentně rotuje.

Šárka Nečasová se specializuje na matematické analýzy modelů mechaniky tekutin, dynamiky pevných látek a jejich vzájemné působení. Takové modely mají obrovský aplikační potenciál. Mohou totiž posunout poznání například v biomedicině (numerická predikce vývoje krevní sraženiny, simulace hlasivek, generování a detekce zvuku) nebo ve vědách o životním prostředí (oceánografie, meteorologie – vliv proudění na deformace těles, modely šíření akustických vln).

Pro praktické využití v lékařství a průmyslu chce Šárka Nečasová směřovat vývoj nové matematické teorie a další vylepšení stávajících modelů proudění a interakce tekutiny se strukturou.

Šárka Nečasová vystudovala matematicko-fyzikální fakultu UK, jako doktorandka působila na fakultě strojní ČVUT v Praze. Doktorskou práci pak obhájila na Fakultě jaderné a fyzikálně inženýrské ČVUT v Praze. Habilitační práci obhájila na francouzské L'Université de Pau et des Pays de l'Adour. Absolvovala také stáže a přednáškové pobyty na univerzitách ve Würzburgu, Pekingu, Nankingu a Soulu nebo Tata Institutu v indickém Bangalore.

V roce 2013 získala nejvyšší vědecký titul udělovaný v tuzemsku, DSc. (doctor scientiarum – doktor věd). Od roku 2018 je členkou Učené společnosti ČR, od roku 2020 je předsedkyní I. sekce matematicko-fyzikální.

Kontakt: matus@math.cas.cz, +420 222 090 738

Foto: Stanislava Kyselová, AV ČR

Prof. RNDr. VOJTĚCH NOVOTNÝ, CSc.

entomolog, biolog a ekolog, zaměřuje se na býložravý hmyz v tropických systémech, nositel ocenění Akademická prémie

Jeho nejznámější výzkum se zabýval otázkou, kolik hmyzích druhů žije v tropech a na celé planetě. Profesor Novotný studuje vztahy mezi rostlinami, býložravci, predátory a parazity v tropických lesích, aby vysvětlil, jak tyto druhy reagují na přirozená i lidmi způsobená narušení lesních ekosystémů. Je toho názoru, že pokud chceme přírodu chránit, musíme pochopit, podle jakých pravidel funguje.

„Ve výzkumu financovaném Akademickou prémie bude řešit klíčový problém ekologické teorie, tedy jakým způsobem si tropické lesy udržují vysokou druhovou rozmanitost a jaké mechanismy umožňují vzájemné soužití stovek a tisíců druhů rostlin a živočichů v těchto ekosystémech.“

Profesor Vojtěch Novotný (nar. 1964) je přední český biolog. Zaměřuje se zejména na studium ekologie tropických lesů ve srovnání s lesy střední Evropy. Od roku 1997 vede výzkumnou stanici na Papui Nové Guineji, pracoval i v lesích Panamy, Guyany, Kamerunu či Vietnamu. Působil také ve velké Británii a v USA.

V Biologickém centru AV ČR vybudoval výzkumnou skupinu sestávající se z 10 laboratoří studujících ekologii a evoluci biologické rozmanitosti, každá s mírně odlišným metodologickým důrazem na ekologii, fylogenezi, biochemii či biostatistiku. Tento mezinárodní tým se stal jedním z vedoucích ekologických pracovišť v ČR, je úspěšný i v soutěži o granty Evropské výzkumné agentury.

Profesor Novotný se zaměřuje i na rozvoj výzkumné kapacity v tropech, zejména na Papui Nové Guineji, kde založil a vede nevládní organizaci *New Guinea Binatang Research Center*. Ta provozuje mezinárodně významnou výzkumnou infrastrukturu, včetně vegetační plochy sledující více než čtvrt milionu rostlin, jeřábu umožňujícího vědcům přístup do korun stromů nebo výzkumné oblasti zahrnující lesy od 200 do 3700 m nad mořem. Toto centrum školí i polovinu všech postgraduálních studentů biologie v zemi a jeho výchova paraekologů je považována za vzor pro ostatní tropické země. Podílelo se i na založení a správě dvou chráněných oblastí tropického lesa o rozloze 300 km².

Aktivity profesora Novotného otevírají výzkumné a studijní příležitosti pro české studenty v tropech, jakož i podobné příležitosti pro studenty z tropických zemí v Česku.

Vojtěch Novotný vystudoval Přírodovědeckou fakultu Univerzity Palackého v Olomouci. Své poznatky z největšího tropického ostrova popsal v knize esejů *Papuánské (polo)pravdy*. Je členem Učené společnosti ČR a Academia Europaea. Vyučuje také na Jihočeské univerzitě.

Kontakt: novotny@entu.cas.cz

Foto: [archiv V. Novotného](#)

RNDr. PATRIK ŠPANĚL, Dr. rer. nat.

fyzikální chemik, specialista na hmotnostně spektrometrickou analýzu lidského dechu, nositel ocenění Akademická prémie

Ve vzduchu se kromě všeobecně známého dusíku a kyslíku vyskytuje ještě mnoho dalších plynů a par, včetně škodlivých. V lidském dechu je jejich počet ještě větší a mohou být spojené s různými nemocemi od diabetu přes reflux jícnu po bakteriální infekce.

Patrik Španěl vytvoří díky prostředkům z Akademické prémie tým, jehož úkolem bude vyvinout inovativní, vysoce citlivé a robustní hmotnostní spektrometrické metody pro rychlé analýzy stopových těkavých organických látek ve vzduchu a dechu. ”

Patrik Španěl (nar. 1967) pracuje v Ústavu fyzikální chemie J. Heyrovského AV ČR a ve svém vědeckém zaměření ukázkově kombinuje absolvované obory: na Matematicko-fyzikální fakultě Karlovy univerzity vystudoval fyzikální elektroniku, při doktorátu na Leopold-Franzens Universität v Innsbrucku se věnoval fyzice ionizovaných plynů. Právě ionty v plynech umožňují zmiňované velice citlivé měření.

Částičky, které Patrika Španěla zajímají, se totiž ve vzduchu (a v dechu člověka) vyskytují v těch nejmenších koncentracích (v řádu 10^{-9}). Jde o jednotky molekul vůči miliardám molekul vydechaného vzduchu. A běžné spektrometry je nenaměří.

Zajímavé je, že Patrik Španěl se ke zkoumání lidského dechu dostal přes reakce iontů v mezihvězdných oblacích. Ještě jako student se tak seznámil s iontovou chemií a zkoumal třeba jak ve vesmíru, v mezihvězdných oblacích vznikají organické molekuly. Pak se začal zajímat o to, v jakých dalších oblastech by se dala iontová chemie použít – a Patrik Španěl namířil své bádání ke stopové analýze ovzduší a lidského dechu.

Metody, na jejichž vývoji se podílel, tak pomáhají například celníkům, aby se při otevírání a kontrole zásilek či kontejnerů neotrávili. Přesná detekce výparů může poskytnout cenné informace i při monitorování znečištěného vzduchu, při výrobě polovodičových čipů, při kontrole kvality potravin, a stále častěji v medicíně. Zatím ale chybí malé a cenově dostupné přístroje a existuje prostor pro zlepšení přesnosti a spolehlivosti měření.

Získané poznatky týmu Patrika Španěla povedou k vývoji praktických analytických přístrojů a metod.

Kontakt: spanel@jh-inst.cas.cz, +420 266 053 084

Foto: MgA. Adéla Leinweberová

PRÉMIE LUMINA QUAERUNTUR

Dr. DOMINIK KRIEGNER

Fyzikální ústav AV ČR

Spintronika je fundamentálně nový koncept zpracování a zápisu informace využívající kvantovou vlastnost elektronu – spin. Jedním z klíčových témat spintroniky je výzkum spinových proudů nebo elektrického přepínání feromagnetů a antiferomagnetů. Stejně důležité je hledání nových materiálů vhodných pro spintroniku. Tento obor učaroval také mladému fyzikovi původem z Rakouska Dominiku Kriegnerovi (nar. 1983).

Studoval fyziku na Univerzitě Johanna Keplera v Linci. Po obhájení doktorátu působil na Katedře fyziky kondenzovaných látek Matematicko-fyzikální fakulty UK a později také v Institutu Maxe Plancka a na Technické univerzitě v Drážďanech.

Od roku 2016 spolupracuje s Fyzikálním ústavem AV ČR, kde se v oddělení Tomáše Jungwirtha specializuje na studium antiferomagnetů.

V roce 2016 s kolegy například publikoval článek v prestižním odborném časopise *Nature Communications* o nových možnostech zápisu a čtení informace pomocí anizotropní magneto-rezistance v antiferromagnetickém polovodiči MnTe. Dominik Kriegner je také autorem Xrayutilities, mezi fyziky široce používaného softwaru pro analýzu a simulaci rentgenových difrakčních dat. Každý měsíc si jej stáhne přibližně 100 uživatelů.

Fyzik Dominik Kriegner nyní s prémiei *Lumina quaeruntur* dostává možnost založit v Oddělení spintroniky a nanoelektroniky Fyzikálního ústavu AV ČR novou výzkumnou skupinu. Bude součástí společné laboratoře, kde vědci od roku 2011 spolupracují s experty Matematicko-fyzikální fakulty UK.

„*Klíčovým přístrojem pro jejich experimenty bude Lorentzův elektronový mikroskop, speciálně konstruovaný pro magnetické zobrazování s atomovým rozlišením.*”

Tým Dominika Kriegnera se zaměří zejména na nový experimentální výzkum tenkých vrstev nekonvenčních magneticko-multipólových materiálů. Klíčovým přístrojem pro jejich experimenty přitom bude tzv. Lorentzův elektronový mikroskop, speciálně konstruovaný pro magnetické zobrazování s atomovým rozlišením. Mikroskop pražské laboratoři věnují spolupracovníci z Univerzity v Řezně a bude sloužit nejen týmu laureáta, ale i českému a mezinárodnímu výzkumu v rámci infrastruktury CzechNanoLab.

Cílem projektu je nalézt zcela nové materiály a jevy s potenciálem pro spintroniku.

Kontakt: kriegner@fzu.cz, +420 730 664 264

Foto: René Volfík, FZÚ

ING. Mgr. ŠÁRKA MIKMEKOVÁ, Ph.D.

Ústav přístrojové techniky AV ČR

Ocel je doposud nejdůležitějším technickým materiálem na světě. Má mnoho využití a odborníci stále přicházejí s jejím vylepšením. Není to tak jednoduché – ocel za své unikátní mechanické vlastnosti vděčí své mikrostruktuře, která je v případě moderních ocelí extrémně komplikovaná. Pro posouvání hranic a vývoj nových typů ocelí je nutné mikrostrukturu správně vyhodnotit. Objektivně klasifikovat mikrostrukturu oceli je ale velmi obtížné.

A tam vstupuje Šárka Mikmeková (nar. 1983) – rodačka z Třince, která s ocelí propojila svou vědeckou kariéru. Zároveň je specialistkou v mikroskopii; pokročilé oceli a mikroskopy se tak v jejím výzkumu skvěle doplňují.

Studovala materiálové inženýrství na Vysokém učení technickém v Brně a fyziku kondenzovaných látek na Masarykově univerzitě. Doktorát složila v oboru fyzikální inženýrství na VUT. Nyní pracuje v Ústavu přístrojové techniky AV ČR v Brně.

Mladá vědkyně už má za sebou velké úspěchy. Strávila téměř sedm let v Japonsku ve firmě JFE Steel Corporation (pátý největší producent oceli na světě), je podepsaná pod 18 patenty a minulý rok získala prestižní japonské ocenění Metallography Award od Japan Institute of Metals and Materials.

„ Nová laboratoř Šárky Mikmekové bude první v Česku, která začlení umělou inteligenci do materiálového výzkumu. „

Šárka Mikmeková si postupně buduje tým, který se zabývá mikroskopií pro materiálové vědy. Ta spadá pod oddělení Elektronové mikroskopie Ústavu přístrojové techniky AV ČR, které se zabývá vývojem nových elektronově mikroskopických metod. Ty je ale potřeba testovat na nových materiálech a vznikající kontrasty dále kvantifikovat srovnáním teoretických a experimentálních dat.

Projekt, který Šárka Mikmeková nyní připravuje, by měl rozvinout objektivní metody, jak klasifikovat mikrostruktury u všech typů pokročilých ocelí s vysokou přesností (přes 95 %). Nová laboratoř bude první v Česku, která začlení umělou inteligenci do materiálového výzkumu. Její výzkum by měl výrazně podpořit výzkum nových typů ocelí jak v akademické, tak v průmyslové sféře.

Kontakt: sarka@isibrno.cz, +420 776 318 264

FOTO: Jana Plavec, AV ČR

Ing. MATĚJ VELICKÝ, Ph.D.

Ústavu fyzikální chemie J. Heyrovského AV ČR

Jak vtěsnat co nejvíce energie do co nejmenšího prostoru? To je velmi zjednodušeně předmět zájmu Matěje Velického (nar. 1982). Nadějný vědec se věnuje prudce expandujícímu výzkumu na rozhraní elektrochemie, spektroskopie a nanomateriálového výzkumu, který posouvá hranice současného vědeckého poznání. Matěj Velický pracuje v Ústavu fyzikální chemie J. Heyrovského AV ČR, doktorát z chemie získal na univerzitě v Manchesteru.

Svůj projekt, na nějž vynaloží prostředky udělené v prémii Lumina quaeruntur, nazval *Laditelná elektrochemie dvou-dimenzionálních polovodičů*.

Plánuje v něm využít dokonalé shody mezi extrémní citlivostí 2D polovodičů na jejich prostředí a citlivost elektrochemie na elektronické vlastnosti povrchu materiálů. Svým bádáním tak chce vydláždít cestu k efektivnějšímu skladování a přeměně energie.

Některé fyzikální vlastnosti 2D materiálů, jako vysoká citlivost na vnější prostředí nebo extrémně malá tloušťka, dosud nebyly skutečně pochopeny a využívány. Závisí na nich vývoj nanotechnologií založených na 2D materiálech. ”

Výzkum 2D materiálů je rychle se rozvíjející vědeckou disciplínou, na nich založený vývoj nových nanotechnologií ale závisí na důkladném porozumění jejich fyzikálních vlastností. Podle Matěje Velického některé z nich – například extrémní citlivost 2D materiálů na vnější prostředí nebo extrémně malá tloušťka – dosud nebyly skutečně pochopeny a využívány.

Právě tyto nezodpovězené otázky by rád Matěj Velický objasnil, aby se jeho poznatky daly využít v moderních technologiích, jako je problematika baterií, palivových článků nebo superkapacitorů.

Kontakt: matej.velicky@jh-inst.cas.cz, tel.: 739 835 254

Foto: Julia Velický

ELISABETH HEHENBERGER, Ph.D.

Biologické centrum AV ČR

Původem Rakušanka, vzděláním bioložka Elisabeth Hehenberger přichází do Biologického centra AV ČR z prestižního Helmholtzova centra pro výzkum oceánů (někdejší Leibnizův institut mořských věd) v severoněmeckém Kielu, kde pracovala od roku 2019.

Nový výzkumný program Elisabeth Hehenberger (nar. 1980) originálním způsobem obohatí stávající výzkum molekulární evoluce jednobuněčných eukaryot v laboratořích Parazitologického ústavu Biologického centra AV ČR.

Expertka se zaměří na to, jak objasnit prvotní fáze vztahů mezi hostitelským organismem a tzv. endosymbiontem neboli organismem, který žije v buňkách hostitele. Takovýto vztah například vedl k evoluci chloroplastů v rostlinách a řasách.

Kromě studia řas a prvoků (tzv. protistologie) se mladá vědkyně zabývá genomikou, mikrobiologií a také bioinformatikou, nesmírně důležitým oborem na pomezí biologie a informatiky, který umožňuje detailní analýzu velkého množství dat získaných biologickým výzkumem.

Své vědecké zkušenosti získala Elisabeth Hehenberger při studiu vývojové biologie rostlin na Švýcarském federálním technologickém institutu v Curychu. Během postdoktorandských pobytů působila na Univerzitě Britské Kolumbie v Kanadě, kde strávila pět let a v oceánografickém výzkumném centru Monterey Bay Aquarium Research Institute (MBARI) v Kalifornii v USA.

Kromě studia řas a prvoků se mladá vědkyně zabývá bioinformatikou, nesmírně důležitým oborem na pomezí biologie a informatiky, který umožňuje detailní analýzu velkého množství dat získaných biologickým výzkumem. ”

Podílela se také na výzkumech nefotosyntetických predátorů a jejich vztahu k červeným řasám, který byl publikován v roce 2019 v prestižním odborném časopise *Nature*. Elisabeth Hehenberger zde měla na starost fylogenetickou analýzu proteinů zacílených na plastidy, čímž potvrdila příbuzenský vztah mezi predátory a rudými řasami.

Kontakt: elisabeth.hehenberger@gmail.com, ehehenberger@geomar.de
+494 316 004 407, nyní nejlépe přes skype: lilych (Vancouver, CA)

Foto: Helmholtz-Zentrum für Ozeanforschung Kiel

Dr. phil. Mag. rer. soc. oec.

JAN JAKUB SURMAN

Masarykův ústav a archiv AV ČR

Jakou roli hrála věda ve vývoji Československé republiky? Jak vědu společnost vnímala? Podepsala se na obraze vědy i první světová válka? Jak oblast vědění ovlivnil multikulturní charakter československého prostředí? Nejen na tyto otázky hledá odpověď Jan Jakub Surman (nar. 1983) z Masarykova ústavu a Archivu AV ČR.

Rodák z polského Krakova vystudoval sociologii a historii na Vídeňské univerzitě. Už tehdy ho zajímala období, ve kterých se ve středovýchodní Evropě rekonfiguroval, znovu-ustavoval akademický prostor v době velkých změn uplynulých tří století. Historii vědy v tomto regionu, kterou zkoumá prostřednictvím metody politicko-historické epistemologie, se věnuje posledních téměř deset let.

Historie vědy může podle Surmana přinést komplexní obraz toho, jak se vnímání vědy výrazně měnilo v československé společnosti v závislosti na sociálních, politických a kulturních faktorech. Přispět ale může i do debaty o současném a budoucím postavení vědy. Zdánlivě nové trendy současné post-faktické doby – nedůvěra v obecné a konkrétní pravdy, rozhodování na základě emocí – se totiž již v historii objevily a pro historiky nejsou překvapením.

Po první světové válce nastal zlom – ukázalo se, že věda a technologie jsou klíčem k vítězství. Zároveň umí ale být ničivé. Historie ukazuje, že vědci jsou ochotni tuto destruktivní stránku vědy odhalit a rozvíjet.

Prémii *Lumina quaeruntur* využije Jan Jakub Surman pro v České republice zcela nový a ambiciózní výzkumný projekt: nazval jej *Obrazy vědy v Československu 1918–1945–1968*. Odráží se od změn, které ve vnímání vědy nastaly ve 20. letech 20. století. Po první světové válce totiž nastal větší zlom – ukázalo se, že věda a technologie jsou klíčem k vítězství. Zároveň umí ale být ničivé a vědci jsou ochotni tuto destruktivní stránku odhalit a dále rozvíjet.

Jan Jakub Surman se věnoval také vývoji jazyka vědy, konkrétně vytváření a používání vědecké terminologie ve střední a východní Evropě v průběhu 19. století. Například čeští obrozenci měli zpočátku velmi odlišné představy o výrazech pro chemii, fyziku, matematiku, biologii či medicínu, a dosáhnout přesné a jednotné vědecké terminologie tak trvalo zhruba sto let.

Kontakt: surman@mua.cas.cz, 286 010 589

Foto: [archiv J. J. Surmana](#)

M.Sc. MARTIN FOTTA, Ph.D.

Etnologický ústav AV ČR

Co lze říci o Romech, kteří jsou běžně označováni za "největší evropskou etnickou menšinu", když vezmeme v úvahu globální vazby, které utvářely etno-rasové dějiny v různých částech světa? To je otázka, kterou se bude zabývat tým vedený Martinem Fottou z Etnologického ústavu AV ČR (nar. 1980).

Martin Fotta se dlouhodobě věnuje etnografické práci mezi brazilskými Romy. Publikoval řadu průkopnických prací, které rozšířily naše znalosti o konstrukci rasové a etnické příslušnosti v Latinské Americe a naše chápání romské diaspory.

Cena Lumina quaeruntur umožní Martinu Fottovi založit v Etnologickém ústavu AV ČR výzkumný tým, s nímž bude v rámci projektu s názvem *Romský Atlantik: Transkontinentální logika etno-rasových identit* mapovat romskou identitu a etno-rasové hranice komparativním a transnacionálním způsobem napříč různorodými lokalitami, které patří do portugalsky mluvící oblasti jižního Atlantiku, jako je Angola, Brazílie, Kapverdy a Portugalsko.

Martin Fotta vystudoval Univerzitu v Utrechtu a Londýnskou univerzitu, kde získal doktorský titul v oboru sociální antropologie. Jako odborný asistent a postdoktorand působil na Goetheho univerzitě ve Frankfurtu a na univerzitě v Kentu.

„ *Projekt propojuje zkušenosti Romů se zkušenostmi jiných menšin a zpochybňuje eurocentrické chápání romské diaspory.* ”

Prostřednictvím etnografického a archivního výzkumu bude nyní tým Martina Fotty sledovat, jak se sociální postavení Romů měnilo v závislosti na konkrétních rasových režimech a socioekonomických kontextech (kolonizace, otroctví, exil nebo migrace).

Vztažením romských zkušeností ke zkušenostem jiných menšin a subalterních skupin tým naruší dominantní eurocentrické chápání romské diaspory. Romy chápe jako moderní subjekty formované stejnými procesy, které strukturovaly náš globalizovaný svět.

Konečným cílem je zlepšit naše chápání relační povahy identity a toho, jak pohyb lidí, předmětů a myšlenek přetváří stávající etno-rasové formace.

Kontakt: fotta@eu.cas.cz, +420 775 667 237

Foto: [archiv M. Fotty](#)